

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2016 - 2018

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Nikola Mráček

**Populační problém a globální problémy světa v kontextu
manažerské profese**

Praha 2018

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Tereza Vacínová, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2016 - 2018

BACHELOR THESIS

Nikola Mráček

**Population issue and global issues of the world in the context
of managerial profession**

Prague 2018

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Tereza Vacínová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne: 3.3.2018

Nikola Mráček

Poděkování

Děkuji mé vedoucí práce PhDr. Tereze Vacínové, Ph.D. za podporu, trpělivost a užitečné rady při psaní mé bakalářské práce.

Anotace

Ústředním cílem bakalářské práce je na základě kritické analýzy nejnovějších zdrojů monografických publikací renomovaných autorů a dostupných statistických dat identifikace hlavních důvodů a důsledků populačních problémů současného světa, které silně ovlivňují profesní výkon manažera. Autor se zaměří především na specifika České republiky. Na základě analýzy se pokusí predikovat jaké implikace sebou tyto skutečnosti nesou pro manažerskou profesi. Sekundárním cílem bude rozbor kvalitativních stránek vnějšího prostředí manažerské profese a vnitřních osobnostních faktorů mezi něž patří nové dovednosti a s nimi spojené kompetence.

Klíčová slova

Ekologie, globalizace, chudoba, krize rodiny, manažer, nezaměstnanost, populace, xenofobie.

Annotation

The principal aim of the bachelors thesis is the basis of critical analysis of the newest sources of monographic publications of renowned authors and available statistical data identifying the main causes and results of population related issues of the modern world, which strongly affect the managerial professional performance. The author should focus primarily on the Czech Republic. On the basis of his analysis he should try to predict the implications which the outcomes will bring for the managerial profession. The secondary goal will be detailed breakdown of qualitative sides of the managerial profession and innate personality factors to which the new skills and competencies relate to.

Key words

Ecology, globalization, poverty, family crisis, manager, unemployment, population, xenophobia.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 GLOBALIZACE A HOSPODÁŘSKÝ ŽIVOT.....	10
1.1 Podmínky pro vznik a rozvoj globalizace.....	10
1.2 Společenské důsledky globalizace.....	11
1.3 Definice a typologie globálních problémů.....	12
2 CHUDOBA A EKONOMICKÁ ZAOSTALOST	15
2.1 Typologie a měření chudoby.....	16
2.2 Příčiny chudoby a chudobou ohrožené skupiny	19
2.3 Důsledky chudoby.....	21
3 PROBLÉMY XENOFOBIE.....	24
3.1 Historický vývoj a příčiny.....	24
3.2 Faktory posilující xenofobní jednání	26
3.3 Varianty soužití a vzájemných vztahů různých etik, kultur a národu	27
4 DALŠÍ VYBRANÉ GLOBÁLNÍ PROBLÉMY LIDSTVA.....	28
4.1 Nezaměstnanost	28
4.2 Sociální deviace	38
4.3 Ekologické problémy	41
ZÁVĚR	45
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	47

ÚVOD

Ústředním cílem bakalářské práce je na základě kritické analýzy nejnovějších zdrojů monografických publikací renomovaných autorů a dostupných statistických dat identifikace hlavních důvodů a důsledků populačních problémů současného světa, které silně ovlivňují profesní výkon manažera. Autor se zaměří především na specifika České republiky. Na základě analýzy se pokusí predikovat jaké implikace sebou tyto skutečnosti nesou pro manažerskou profesi. Výstupem je rozbor kvalitativních stránek vnějšího prostředí manažerské profese a vnitřních osobnostních faktorů mezi něž patří nové dovednosti a s nimi spojené kompetence.

Globalizace je proces integrace společnosti na vyšší geografické úrovni, než tomu bylo v předcházejících etapách vývoje společnosti. Globalizační proces je přirozený, nevyhnutelný a do jisté míry očekávatelný. Jedná se o otázku teprve 2. pol. 20. stol., kdy rozvoj vědy a techniky přinesl člověku vedle civilizačních předností zcela nová rizika a nebezpečí. Globální problémy lidstva jsou problémy neomezuující se jen na jednotlivou zemi nebo kontinent, ale jsou celosvětové a jejich řešení je důležité pro celé lidstvo.

Úzce souvisí s rozvojem moderní společnosti, je jich mnoho a jsou navzájem propojené. Týkají se celé lidské civilizace, trápí větší část populace a jsou nebezpečné pro budoucnost lidstva. Bývají rozdělovány na společenské, ekonomické a ekologické. Na úrovni společenské a ekonomické se kříží snaha lidí zajistit si důstojný život (dostatek potravin, bydlení, práce, odpovídající vzdělání pro sebe a děti apod.) a reálné možnosti, což významně působí významně na jejich psychiku. Hlavní příčinou těchto jevů je zejména změna způsobu života v posledních desetiletích a změna systému životních hodnot. Důsledky těchto jevů však způsobují globální problémy, jako jsou např.: nárůst civilizačních onemocnění, ztráty na lidských životech a velké hospodářské ztráty v rámci kriminality, zvýšení počtu obyvatel závislých na škodlivých návykových látkách, nezaměstnanost, ekologické problémy, chudobu a ekonomickou zaostalost.

Proto aby manažer „obstál“ ve své profesi, byl schopen komunikovat s příslušníky jiných etnických skupin, jiné kultury, měl by být schopen porozumět nejen osobnostním a sociálním rysům mluvčího, ale i jeho kultuře, odlišnému historickému zázemí,

kulturně odlišným hodnotám a projevům chování. V souvislosti s aktuální problematikou migrace, by měl znát legislativní rámec podpory soužití s menšinami v České republice, všimnout si přetrvávajících projevů nesnášenlivosti či diskriminace a hledat cesty, jak přispět k vzájemnému respektování a bezkonfliktnímu soužití.

Jak již bylo poznamenáno výše, cílem autora bakalářské práce je identifikace nových oblastí kvalifikace a kompetencí manažera. Tyto pojmy nejsou v odborné literatuře a v různých vědních oborech jednotně definovány. Jeden směr vidí kvalifikaci jako souhrn kompetencí, druhý směr definuje kompetence jako pojem širšího rozsahu než kvalifikace. V tomto textu chápeme kvalifikaci jako pojem vyjadřující vztah člověka a práce, tedy vztah mezi individuálními předpoklady pracovní síly a technicko-organizačními pracovními podmínkami. Kvalifikace pak odpovídá nebo neodpovídá kvalifikačním nárokům konkrétního pracovního místa.

Dodejme, že myšlenka celoživotního vzdělávání a učení není nová, v současnosti ovšem existuje politická snaha ji realizovat. Jedná se o reakci na kompetence vyžadované ve znalostní společnosti a na nemožnost tyto kompetence zprostředkovat jen v rámci stávající školské soustavy. Celoživotní vzdělávání a učení je cílem a koncepcí dnešní vzdělávací politiky na národní i nadnárodní úrovni (OECD, EU atd.) a politiky rozvoje lidských zdrojů. Nejde o již dosaženou realitu, ale o postupný proces a uskutečňování jednotlivých elementů. Nejedná se také o čistě andragogickou a pedagogickou záležitost, ale především o sociální, vzdělávací a hospodářskou politiku, prosazení celoživotního učení a vzdělávání vyžaduje celou řadu koordinovaných právních, administrativních, organizačních, didaktických a metodických rozhodnutí. Cílem tohoto snažení je v současném rámci EU především zaměstnavatelnost, konkurenční schopnost ekonomiky, sociální soudržnost a aktivní občanství. Jako přínos pro jedince se vyzdvihuje především možnost jeho seberealizace. Příležitosti, které celoživotní učení jedinci nabízí, nejsou ovšem chápány jako garance vysokého profesního a společenského statusu. Na druhé straně mohou velmi silně ovlivnit pozitivní sebehodnocení a vztah manažera k aktérům ekonomického procesu a tím významně přispět k zmínění některých aspektů globalizačního procesu.

1 GLOBALIZACE A HOSPODÁŘSKÝ ŽIVOT

1.1 Podmínky pro vznik a rozvoj globalizace

Samotný pojem globalizace se objevil na počátku 60. let minulého století, kdy začaly být reflektovány nové kvantitativní i kvalitativní změny ve vývoji světa (Horký, 2008). Jednotliví autoři se ovšem rozcházejí v názoru na to, kdy globalizace jako faktický proces začala. Z hlediska širšího historického pohledu se jedná o proces propojování, počínající přinejmenším expanzí evropské civilizace na počátku novověku.

Podle užšího vymezení je globalizace spojena především se vznikem nadnárodních korporací, které se oddělily od ekonomik národních států. K jejich významné expanzi do jiných zemí, než byly země původu, je vedla snaha o snižování výrobních nákladů. Tento proces se uskypšil v dšsledku první ropné krize v roce 1973, která vyvolala hospodářský útlim v západních zemích, nárůst nezaměstnanosti a prudkou inflaci amerického dolaru a evropských měn.

Z výše uvedeného je patrné názory na globalizaci jsou různé, liší se její počátky, průběh a samotné dopady na společnost. Je však nesporné, že jde o intenzivní proces, který bourá historické hranice mezi lidmi, státy nebo ekonomikami. „Globalizace je vysoce komplexní proces, jehož dopady se odrážejí v mnoha oblastech života. Proto není jednoduché definičně ji vymežit. Pro naše potřeby stačí zdůraznit, že se jedná o proces, v jehož průběhu mizí dosavadní překážky pohybu finančního kapitálu a pohybu zboží přes hranice a celých kontinentů, zatímco pohyb osob byl liberalizován vysoce selektivně“ (Horký, 2008, s. 15). V dnešní době můžeme hovořit o tom, že společnost ve vyspělých zemích přešla od **průmyslové společnosti** k **informační společnosti**. Informační společnost je založena na získávání a využívání informací. Základním faktorem, který určil tento vývoj je velmi rychlý nástup a vývoj informačních technologií. Člověk je schopen zpracovávat pouze omezené množství informací. Navíc není schopen všechny získané informace spolehlivě uchovávat a hledat mezi nimi různé vazby. V tomto aspektu mají velkou moc informační technologie. Díky jejich aktuální miniaturizaci a dostupnosti se do globalizačních procesů mohou zapojovat i jednotlivci. Hlavní a nejvyužívanější technologií spojovanou s globalizací je **internet**.

1.2 Společenské důsledky globalizace

Dá se říci, že pozitivním rysem globalizace je **ekonomická globalizace**. Ekonomická globalizace spočívá v propojování světových trhů a zapojování národních ekonomik do celosvětových ekonomických vazeb. Jedním z nejvýznamnějších aktérů ekonomické globalizace jsou nadnárodní společnosti, které jsou schopny působit mimo rámec státu. Globalizace přinutila obchodníky být konkurenceschopnými v celosvětovém měřítku. Následkem takového snažení je efektivní využívání komparativních výhod. Toto poskytuje spotřebitelům větší výhody. Spotřebitelé tyto výhody pociťují hlavně díky snižujícím dovozním nákladům a mnohem více produktů je dostupnějších. Pro výrobce je globalizace šancí dostat se na nové trhy.

Ze sociálního pohledu má globalizace vliv na život a práci lidí, jejich rodiny a společnost. Na náš pracovní život má globalizace vliv zaměstnaností, pracovními podmínkami, příjmem a sociálním zabezpečením. *„Sociální globalizace se projevuje nárůstem propojenosti mezi společnostmi a lidmi navzájem. Rozvojem dopravy se rozšířily možnosti pohybu, což přispělo k rozvinutí turistiky či mezinárodní migrace.“* (Keller, 2011). Díky rozvoji médií a komunikačních technologií, zejména internetu, dochází k okamžité výměně informací v nebyvalé šíři.

Dnešní doba je charakteristická všeobecným uvolněním tradičních poměrů, kdy společenské a kulturní tradice jsou rozmělněny. Na příkladu České republiky je vidět i jeden z dalších faktorů, který tuto skutečnost podporuje. Tím je všeobecný úpadek křesťanských tradic, kdy tlak náboženství na vznik a ochranu rodinných hodnot ve společnosti upadá. Tímto lze tedy dovést poměrně značný vliv kultury a měnících se společenských norem, které se v oblasti partnerských vztahů značně liberalizují, což má ve svém důsledku negativní efekty v podobě rozvodovosti, celkově v poklesu motivace udržovat stávající vztahy, kdy je celá západní společnost i prostřednictvím médií a různých podvědomě vštěpovaných modelů směřována k celkové individualizaci a oslabování celkového kolektivního citění společnosti. Zdá se tak, že socio-ekonomický faktor v tomto světle zastává až druhořadou roli. Kulturní vývoj a změny v přejímaných vzorcích a kulturních modelech západní společnosti se velkou měrou promítají i do náhledu na partnerské soužití u nás.

1.3 Definice a typologie globálních problémů

Velkou část globálních problémů nelze přesně zařadit. Je také velmi komplikované tyto problémy správně definovat a vymežit jejich hranice. Lze však tvrdit, že většina globálních problémů má ekonomický charakter. Globální problémy jsou neoddělitelnou součástí ekonomického vývoje a vývoje společnosti samotné. Každý problém, který můžeme nazývat globálním, má podle Horkého (2008) dvě části. Ekonomickou a neekonomickou. U většiny těchto problémů převládá ekonomická část. „*Globální problémy se totiž týkají celé lidské civilizace a jsou řešitelné pouze celosvětovým úsilím. Vznikají hlavně proto, že se lidské civilizaci nedaří nalézt a aplikovat mechanismy, které by tlumily důsledky nerovnovážné závislosti jednotlivých zemí či skupin zemí (čili důsledky tzv. asymetrické formy interdependence)*“ (Horký 2008, s. 23).

Jak již bylo uvedeno výše každý z globálních problémů má ekonomické i mimoekonomické rozměry. U většiny převládá dimenze ekonomická, u některých zase **mimoekonomická** - politická, ideologická, právní, etická (morální), ekologická či vojenská. Globální problémy vystupují ve svých **státně** - národních, regionálních a subregionálních podobách, protože svět je zatím takto státními a dalším hranicemi rozdělen.

Chudoba

Chudoba je velmi komplexní a složitý pojem. V současné době je považována za jeden z nejpálčivějších problémů globalizovaného světa (Buchtová, 2002). Mezinárodní společenství vnímá chudobu stále intenzivněji jako fenomén, který je třeba vymýtit, respektive zmírnit jeho dopady, nemá-li být nadále brzdou globálního společenského rozvoje.

Motivace západního světa pro boj s chudobou jsou převážně dvojího druhu. V důsledku ničivých světových válek 20. století vzrostla mezinárodní solidarita a snaha bohatých zemí pomoci převážně svým bývalým koloniím, za jejichž situaci cítí spoluzodpovědnost. Velkým dílem přispívá i rozmach komunikačních technologií a celosvětové turistiky.

Proces globalizace vede ke zmenšení světa ve smyslu prostorovém i časovém. Kvůli tomu se dojem vzdálenosti mezi jednotlivými kontinenty a kulturami ztrácí. Zadruhé

pro boj s celosvětovou chudobou existují pragmatické důvody: globální jevy, které s chudobou mají spojitost (příliv migrantů a uprchlíků, nelegální obchod s lidmi, zbraněmi a drogami a mezinárodní a lokální terorismus), ohrožují bezpečnost a stabilitu bohatých zemí. V neposlední řadě hrají roli i důvody ekonomické – rozvíjející se státy mohou představovat odbytiště výrobků vyspělých zemí a zdroj levné pracovní síly.

Pojetí chudoby se odvíjí od životní úrovně každé společnosti a tedy i definice chudoby procházejí s rozvojem společnosti jistou změnou. Nejrozšířenějším způsobem měření chudoby je hranice vyjadřující **minimální výši příjmu**, která je zapotřebí k uspokojení základních životních potřeb, tedy k zajištění potravy a obydlí. Příjmová chudoba, která činí člověka „číselně“ chudým, je ovšem pouze jednou z mnoha dimenzí chudoby. Britský vědec Peter Townsend definoval chudobu jako neschopnost účastnit se společenského dění a žít na úrovni, která je v dané společnosti běžná. Ekonom a nositel Nobelovy ceny Amartya Sen podobně založil své pojetí chudoby na tezi, že chudoba nespočívá pouze v nedostatku příjmů, ale v **nemožnosti plnohodnotně žít v jejich důsledku**. O komplexnějším chápání chudoby v mezinárodních finančních organizacích svědčí projekt Světové banky z roku 2000 Hlasy chudých (Voices of the Poor), kterého se zúčastnilo přes 60 tisíc chudých lidí z celého světa a který jasně ukázal, že pro chudé v rozvojových zemích není **příjem zdaleka jedinou nebo nejdůležitější součástí chudoby**. Ekonomický přístup k chudobě však stále zůstává velmi vlivný.

Životní prostředí

Vlivem vzrůstajícího množství skleníkových plynů v atmosféře dochází ke globálnímu oteplování, za což je označováno zvýšení průměrné roční atmosférické teploty. Ta se ve světě zvýšila během 20. století o 0,6 stupně Celsia (Keller, 2011). Teplejší průměrné teploty spolu se zvýšenou proměnlivostí klimatu by mohly mít negativní dopad na lidské zdraví.

Globální oteplení a následné změny klimatu mohou mít negativní dopady na zabezpečení **výživy obyvatel**. Například právě africké potravinové krize jsou často způsobeny katastrofami souvisejícími s počasím. Předpokládá se, že úroda v této oblasti klesne o pětinu působením globálního oteplení. Nejvíce budou zasaženy tropické a subtropické regiony a v nich především ty země, které již v současné době trpí

nedostatkem potravin. Největší změny nastávají v pravidelnosti dešťových srážek. Dá se očekávat, že v relativně sušších oblastech (východní Afrika, Blízký východ, Austrálie) se sucha ještě zvýrazní. V jiných částech světa (jihovýchodní Afrika, Jižní Amerika, jižní Asie) se naopak budou častěji vyskytovat záplavy. Počáteční měření tyto trendy potvrzují, stejně jako zvýšení počtu a intenzity hurikánů v tropických oblastech.

Změny klimatu mohou mít vliv na změnu **teploty mořské vody** a změny některých systémů mořského proudění. Ty ovlivňují shromaždiště ryb a způsobují odumírání korálů. Rybolov se tak na některých místech může zhroutit. Případný vliv budou mít zvýšené hladiny moří (kvůli tání ledovců a teplotní expanzi oceánské vody) na nízko položené, hustě obydlené pobřežní oblasti, které jsou často významnými centry hospodářství.

Dalším celosvětovým problémem je **znečištění ovzduší** emisemi z lidské činnosti. Hlavním zdrojem znečištění je v současné době automobilová doprava, spalování uhlí a ropy s vysokým obsahem síry, průmyslová výroba a energetika. Vysoké hladiny **ozónu** v přízemních vrstvách, oxidu uhelnatého, oxidů dusíku, síry a ostatních **emisí** z motorových vozidel a průmyslových provozů způsobují vážné zdravotní komplikace především obyvatelům velkých měst. **Kyselá deště**, které vznikají vlivem tohoto znečištění, poškozují lesy mírného pásu po celém světě. Přestože je **voda** nevyčerpatelný obnovitelný zdroj, regionálně se může projevit její velký nedostatek či naopak přílišný nadbytek, například v podobě povodní. V mnoha částech světa způsobilo odlesňování, nadměrná pastva a rozorání pozemků rychlé rozšíření půdní **eroze**. Sedimenty, které se takto vytvářejí, zanášejí řečiště řek a naplňují jezera i ústí řek. Spolu se ztrátami půdy vysychají i prameny a objevují se velké přívalové povodně. K tomu je nutné přičíst **znečišťování toků** komunálními odpady, toxickými chemikáliemi, ropnými látkami, zemědělskými odpady či hnojivy. Kvůli nedostatku čisté vody a nedostupné kanalizaci každý rok zemře pět milionů lidí (Keller, 2011). Mnoho rozvojových zemí nemá prostředky na získání vody z jiných zdrojů, jak je dovoz vody, provoz čističek a odsolovacích zařízení nebo složitých zavlažovacích systémů. Čisté řeky nebo jezera přitom mohou být otázkou nejen limitů ekonomického rozvoje, ale především života a smrti.

2 CHUDOBA A EKONOMICKÁ ZAOSTALOST

Chudoba je jedním z fenoménů současné doby a společnosti, který nás obklopuje a to i přesto, že sama o sobě je stará stejně jako společnost, protože ve chvíli, kdy mohl jedinec porovnávat svoji životní úroveň, prostředky k zajištění svých základních životních potřeb s jiným jedincem, rodinou, společností, snadno zjistil, zda prostředky má a má jich dostatek, zda je tedy chudý či nikoliv, zda dosahuje standardu dané společnosti či nikoliv. Není chudoba jako chudoba, kdo žije v chudobě v jedné zemi, nemusí žít zároveň v chudobě v jiné zemi. Navíc ne každý, kdo si myslí, že žije v chudobě, v chudobě skutečně žije. Co je tedy chudoba a jaké jsou její typy? Těmto otázkám se bude text práce na následujících řádkách věnovat.

Definovat chudobu lze různými způsoby a v odborné literatuře lze tak nalézt velké množství jejích nejrůznějších definic, nicméně mezi nejznámější definici patří ta, se kterou přišel v 80. letech 20. století britský sociolog Peter Townsend a která říká že: *„jedinci, rodiny a skupiny mohou být označeny za chudé, jestliže jejich zdroje nejsou dostačující pro zajištění stravy, participace a životních podmínek, které jsou obvyklé, nebo jejich dosažení je přinejmenším široce podporováno a schvalováno ve společnosti, do níž náleží.“* Z Townsendovy definice dokonce vychází i Rada Evropy, která v rámci Evropské unie považuje od roku 2010 za chudé: *„osoby, jejichž zdroje (materiální, kulturní a sociální) jsou tak omezené, že je vylučují z jejich minimálního přijatelného způsobu života v členském státě, ve kterém žijí.“* V českých zemích se nejčastěji pracuje s definicí sociologa Vojtěcha Krebse, ve které se uvádí, že: *„chudoba je stav, který je důsledkem nerovného přístupu k rozdělovanému bohatství společnosti, k jejím materiálním zdrojům, kdy životní podmínky a uspokojení základních potřeb není v potřebné míře zabezpečeno dostatečnými zdroji (příjmy, statky) a kdy tyto příjmy nelze z nějakých objektivních příčin zvýšit (stáří, invalidita, péče o dítě aj.) a kdy občan nedisponuje ani jinými zdroji či majetkem, který by mu umožnil získat prostředky ve výši, která je společností uznána jako minimální.“*

2.1 Typologie a měření chudoby

Typologie chudoby

Chudobu lze rozdělit podle Buchtové (2002) na chudobu: primární a sekundární, absolutní a relativní, na chudobu subjektivní a objektivní či z pozice trhu práce na chudobu starou, novou nebo na chudobu latentní a skrytou.

a) **Primární chudoba** - Primární chudoba nastává v okamžiku, kdy příjmy domácnosti nejsou schopny zajistit základní životní potřeby.

b) **Sekundární chudoba** - K sekundární chudobě naopak dochází, když jsou sice příjmy domácnosti dostatečné k uspokojení všech základních životních potřeb rodiny, nicméně vlivem špatného zacházení s těmito prostředky, například vlivem alkoholismu nebo gamblingu jednoho z členů domácnosti, který tyto dostupné prostředky utratí, zbytek rodiny trpí v bídě.

c) **Absolutní chudoba** - K absolutní chudobě dochází v okamžiku, kdy má jedinec nedostatek základních životních potřeb, tedy jídla, ošacení, zdravotní péče, vzdělání apod., kdy je zcela ohroženo samotné bytí člověka.

d) **Relativní chudoba** - Relativní chudoba je stav, kdy jedinec uspokojuje své základní životní potřeby na mnohem nižší úrovni než je standardní pro dané místo či zemi, ve které žije.

e) **Subjektivní chudoba** - Subjektivní chudoba osobní pocit jedince, že se je chudý a že ostatní jedinci kolem něho žijící jsou bohatší, což způsobuje jeho citovou nespokojenost a deprivaci.

f) **Objektivní chudoba** - Objektivní chudoba (do níž spadá příjmová chudoba) nastává v okamžiku, kdy příjmy rodiny jsou na takové výši, že si jedinec jejich prostřednictvím není schopen zajistit základní životní potřeby, nicméně zde je potřeba zdůraznit, že zatímco v jedné zemi může být jedinec považován za objektivně chudého, v jiné zemi tomu tak být nemusí, neboť záleží na kritériích, které má daná země.

g) **Chudoba stará** - Chudoba stará, jinak označovaná demografická či horizontální, je typ chudoby, který je nezávislý na trhu práce.

h) **Chudoba nová** - Chudoba nová je nový typ chudoby, který vznikl jako protiklad k chudobě staré, jedná se o vertikální typ chudoby, který je jasně spjatý s trhem práce, tedy s dlouhodobou nezaměstnaností.

ch) **Chudoba latentní** - Jedná se o reálnou přítomnost chudoby v domácnosti, kdy jsou vlastní příjmy rodiny dorovnávány sociální pomocí tak, aby se rodina dostala nad hranici sociálního minima, nicméně tito jedinci chudobou ohrožení jsou, ale nezapočítávají se do statistických údajů úřadů, takže míra chudoby jako takové v daném místě či zemi může být zkreslená, nižší než je ve skutečnosti.

i) **Chudoba skrytá** - Skrytá chudoba je typ chudoby, který zůstává veřejnosti skryt, jedná se o jedince, kteří například díky neznalosti svých osobních práv neuplatňují sociální pomoc, například bezdomovci.

Měření chudoby

Měřit chudobu neznamena její měření jako takové, ale jen měření jejích konceptů. Pro monitorování chudoby je třeba zvolit určitá kritéria a podle nich se pak odvíjí samotný způsob jejího měření. Mezi volitelná kritéria patří volba konceptu chudoby, jak a kdy budeme chudobu měřit, zvolení vhodných validních indikátorů zvoleného konceptu, rozhodnutí o hranici chudoby, výběr dat, která máme k dispozici i určení účelu, kterému má dané měření sloužit.

a) Absolutní x relativní

Pro absolutní koncepty jsou za chudé považovány ty domácnosti, kde nejsou dostatečné příjmy pro uspokojování základních životních potřeb. Do této skupiny patří měření chudoby z hlediska základních potřeb (tzv. Basic needs approach), kdy jsou nejnižší náklady na jejich uspokojování, z hlediska spotřebního koše (Budget standards) či z hlediska potravinového poměru (Food ratio method). Relativní míry vychází z nejruznějších statistických údajů, bývají zároveň i nepřímé a opírají se především o hodnocení příjmů. Například hranice chudoby EU je určena jako 50% průměrného

příjmu ekvivalentního jednočlenné domácnosti. Ekvivalenční faktory u více členných domácností jsou stanoveny následovně: 1,0 pro prvního dospělého, 0,7 pro jakéhokoliv dalšího dospělého a 0,5 pro každé dítě v domácnosti.

b) Přímé x nepřímé

Přímé míry jsou založeny na spotřebě statků, ale až po transformaci příjmů do spotřeby, takže berou v potaz nejen příjmy, ale i výdaje a jsou spojeny s kupní silou peněz. Nepřímé míry jsou založeny na měření příjmů před spotřebou, tedy neřeší, jaké má jedinec či rodina výdaje.

c) Preskriptivní a konsensuální

Preskriptivní míry pro určení chudoby využívají nejrůznější expertní odhady (v podobě různých spotřebních košů, kdy odborníci určí, jaké jsou nezbytné životní položky). Konsensuální míry jsou založeny na konsensu společnosti (výpovědích společnosti, která v seznamu potřeb vybírá takové položky, které jsou dle jejího názoru nezbytné pro život) či vládnoucí elity, kteří rozhodnou, kterého jedince bude považovat za chudého.

d) Objektivní x subjektivní

Objektivní míry jsou takové, kdy nezáleží na mínění těch jedinců, kteří jsou za chudé považováni, oproti tomu subjektivní vychází z vlastního hodnocení jedincem, tudíž se nemusí shodovat s názorem okolní společnosti a celkově může být vyšší než objektivní.

2.2 Příčiny chudoby a chudobou ohrožené skupiny

Příčiny chudoby mohou být různé, nelze je úplně jednoduše paušalizovat, neboť se může jednat i o různé těžké životní situace jedince, kterými může být rozvod, úmrtí partnera, či závažné onemocnění, nicméně běžně se uvádějí 4 skupiny příčin. Do těchto skupin patří **nezaměstnanost** (především pak dlouhodobá nezaměstnanost, která nejvíce postihuje osoby zdravotně znevýhodněné a jedince starší 50 ti let), **sociální vyloučení**, **nízká úroveň vzdělání** (především u migrantů či romského etnika, kteří díky nízkému vzdělání dosahují pouze nízkých výdělků a jsou více ohroženi tím, že budou nezaměstnaní) a **rozdíly ve vlastněném bohatství** (kdy nemajetní jedinci jsou závislí jen na svém měsíčním příjmu ze zaměstnání a na úspěchu či neúspěchu svého zaměstnavatele) Skupiny ohrožené chudobou a sociálním vyloučením lze rozdělit do několika skupin a to na:

Romské etnikum a migranti

Romské etnikum má ve většině případů nízkou úroveň vzdělání, tudíž je zde vysoká míra nezaměstnanosti, vysoká kriminalita, jedinci jsou závislí na sociálních dávkách. Migranti sice často mají vysoké vzdělání, ale často je problémem jazyková bariéra nebo nedůvěra místních obyvatel k danému etniku.

Osoby se zdravotním postižením

Osoby zdravotně postižené jsou všeobecně hůře zaměstnávány a proto jsou jejich příjmy závislé na získávání různých sociálních dávek, což jim však neumožňuje dostatečně zajistit si své základní životní potřeby, navíc jsou tyto jejich příjmy ještě výrazně snižovány o léky či nutné zdravotní pomůcky, bez kterých se zdravý člověk běžně obejde.

Osoby s nízkým stupněm vzdělání a bez kvalifikace

Nekvalifikovaní jedinci mají šanci na horší a hůře placenou práci, která jim často neumožňuje dostatečně zajistit základní životní potřeby, navíc často propadají nejrůznějším návykovým látkám, alkoholu a kouření, čímž své dostupné finanční prostředky ještě výrazně snižují o tyto investice.

Ženy

Ženy jsou všeobecně podceňovány na trhu práce, nejen, že jsou neustále finančně podhodnocovány oproti mužům, ale mnohem hůře se jim hledá práce v jakémkoliv věku, neboť se od nich očekává, že budou mít děti, či děti již mají a proto se své práci nebudou věnovat s maximálním nasazením, a pokud již mají děti odrostlé, věkově se dostávají často do věkové skupiny 50 +, kde o jedince v této věkové skupině prudce klesá zájem.

Dlouhodobě nezaměstnaní

Dlouhodobá nezaměstnanost v poslední době postihuje především zdravotně postižené či osoby starší 50 ti let, u kterých bohužel víceméně nerozhoduje dosažené vzdělání či kvalifikace, následně pak migranty, romské etnikum či osoby s dosaženým nízkým vzděláním či kvalifikací.

Staří lidé

Staří lidé jsou závislí na svém důchodu, který však zdaleka nedosahuje takové výše, jaké dosahoval jejich plat v produktivním věku a to i u lidí, kteří v životě dosáhli vysokého stupně vzdělání a pokud žijí sami, nemají úspory, rodinu, která je podporuje či zajištěné vlastní bydlení z dob, kdyby v produktivním věku, a pokud jsou více nemocní, převyšují jejich životní náklady jejich příjmy.

Děti

Především se jedná o děti žijících v neúplných rodinách, v rodinách se 3 a více dětmi, či v rodinách s nižším vzděláním.

2.3 Důsledky chudoby

Vzhledem k tomu, že chudoba je sama o sobě **multifaktoriálním jevem**, vzniká jakýsi bludný kruh z příčin a následků, ze kterého se velice špatně hledají správná východiska. Na základě nejrůznějších analýz bylo zjištěno, že v sociálních vrstvách, které dosahují nižších příjmů se významně častěji vyskytují tyto jevy: horší zdravotní stav a s ním spojená vyšší úmrtnost již v mladším věku, nižší vzdělání, vyšší nezaměstnanost a vyšší kriminalita. Vyřešit chudobu je velice obtížným úkolem, se kterým se potýkají v různé míře sociální politiky všech států na světě, nicméně vždy je třeba opírat se při jejím řešení jak o preventivní, tak i o nápravná opatření, přičemž z dlouhodobého hlediska by se do preventivních opatření mělo investovat mnohem více finančních i nefinančních prostředků.

Bída je podle Koukolíka (2015) všudypřítomná – paradoxně proto, že se lidská situace ve světě v posledních desítkách let výrazně zlepšila – svět je bohatší, klesla dětská a kojenecká úmrtnost, zvyšuje se alfabetizace. Socioekonomické nůžky se rozevírají: bohatí bohatnou, chudí chudnou.

Bída, nemocnost, úmrtnost

V přímé souvislosti s chudobou je i zdravotní stav osob, jichž se chudoba týká. Jedinci nebo jejich děti onemocní nebo předčasně zemřou jen proto, že jsou chudí, přestože jsou občany nejbohatších států. Socioekonomické rozdíly podmiňují rozdíly v míře nemocnosti a úmrtnosti i v těch nejbohatších zemích a tyto rozdíly stále rostou. Jak uvádí Koukolík (2015) bída a poškozené zdraví se často vzájemně podmiňují a mohou tvořit bludný kruh – poškozené zdraví může vést ke ztrátě zaměstnání a naopak. Nemocnost a úmrtnost lidí žijících v komunitě ovlivňuje řada provázaných proměnných – ovlivňuje je komunita, tak jedinec sám. Komunita je ovlivňuje svými sociálními vztahy, službami, prostředím, všemi sociálními a ekonomickými souvislostmi.

Podle Koukolíka (2015) jsou mechanismem vlivu relativní bídy důsledky stresu ze života na dolních příčkách místního sociálního žebříčku. V USA se na nadbytečné úmrtnosti uplatňuje stres z relativní chudoby v kombinaci s rasovými vlivy. V ČR dosud taková studie nebyla vypracována, ale předpokládá se, že se nijak zásadně neliší od ostatních zemí. Úmrtnost členů domácnosti z vyšší příjmové poloviny je nižší než

úmrtnost členů domácnosti z nižší příjmové poloviny ve skupině s nižšími příjmy je vyšší růst úmrtnosti na choroby, které jsou vázány věkem, vyšší četnost porodů, sedavý život (vliv TV), více kuřáků, násilné kriminality, vražd, pracovní neschopnosti, výdajů na zdravotní péči.

Koncentrace bídy a bohatství

Lze konstatovat, že bída a bohatství se v některých místech koncentrují. Prostředí, které není chudé je definováno jako městská oblast, kde žije méně než 20 % chudých lidí. Mezi chudé městské oblasti počítáme oblasti, kde se podíl chudé populace pohybuje mezi 20–40 %. Jako velmi chudou oblast označujeme místa s koncentrací více než 40 % chudých lidí. Je zajímavé, že bohatí se koncentrují více než lidé chudí. Bohatí lidé žijí v oblastech, kde je více než 50 % bohatých lidí. Zde se dostáváme k otázce, kdo je bohatý. Teoreticky je bohatý ten, kdo má násobek příjmu chudoby. Bohatí využívají lépe vybavené školy a veřejná zařízení, děti úspěšných a bohatých se přátelí mezi sebou – reprodukce hmotných a kulturních výhod je mnohem pravděpodobnější. V některých obdobích se objevují snahy o uzavírání/oddělování jednotlivých oblastí. Bídu, kriminalitu ani choroby nelze uzavřít do ghet – začnou se šířit. Polovina americké populace žije v bohatých předměstích. Chudoba, násilí a choroby se šíří z ohnisek "inner cities" (zničených vnitřních částí měst, kde žije 1/4 americké populace) třemi způsoby:

1. **hierarchicky** – přeskokem z velkého, sociálně dominantního města do měst menších, a to prostřednictvím transportní sítě – železnic, silnic, leteckých spojů, difúzí do okolí
2. **pronikáním z centra** do bezprostředního okolí místními spoji, difúzí v síti
3. **šířením v síti** osobních, domácích, příbuzenských a v místních sociálních sítích. (Koukolík, 2002, s. 278).

Zajímavá je také vazba mezi mírou hrubého domácího produktu a úmrtností:

- čím je hrubý domácí produkt nižší, tím vyšší je úmrtnost,
- čím je socioekonomická vrstva nižší, tím více jsou její příslušníci nemocní, rozdíly v úmrtnosti podmíněné socioekonomickými rozdíly se prohlubují po přechodu do penze, rozdíly mezi střední délkou života chudých a zámožných Američanů jsou

zesilovány rasovými rozdíly, vyšší úmrtnost manuálně pracujících mužů "přechází" z generace na generaci, domácí zvířata v bohatých domácnostech žijí déle než tatáž zvířata v chudých domácnostech,

- čím je pracovní stres vyšší, tím vyšší je kornatění velkých krčních tepen,
- čím víc jsou lidé podřízeni, tím vyšší je pravděpodobnost, že onemocní koronární srdeční chorobou,
- čím jsou lidé starší a čím je jejich socioekonomický status nižší, tím vyšší je pravděpodobnost úmrtí na akutní srdeční infarkt,
- čím je příjem domácnosti nižší, tím dříve její členové umírají bez ohledu na výši příjmu komunity, v níž žijí,
- čím jsou lidé na socioekonomickém žebříčku níže, tím dříve umírají – vyjádření počtem let nedožitého života, stres z rozpadu mezilidských vztahů a osamělosti je ještě závažnější než stres z bídy, rozdíly úmrtnosti ve vztahu k příjmu jsou v dnešní Velké Británii stejné jako v krizových třicátých letech 20. století,
- čím jsou lidé bohatší, tím tvrdší jsou vůči lidem chudým, nůžky v příjmu nejchudších a nejbohatších lidí se v USA nadále rozevírají, úmrtnost následkem bídy zmírňují státní ekonomická a sociální opatření, prudký růst úmrtnosti v Rusku je následkem sociálního stresu – očekávaná délka života mezi jednotlivými oblastmi značně kolísá, cca 1/2 populace v Rusku a na Ukrajině žije v bídě, bída postihuje častěji a závažněji děti a ženy, i v průmyslově nejrozvinutějších zemích postihuje bída častěji a závažněji děti a ženy, v Anglii roste dětská úmrtnost na úrazy a otravy v nejnižší sociální vrstvě, bída v dětství zvyšuje úmrtnost v dospělosti.

Zajímavý je poznatek (Sirovátka a kol. 2000 in Koukolík, 2002), který uvádí: *„Progrese chudoby směrem k dětem, mladým domácnostem, k domácnostem s více dětmi a k neúplným domácnostem je u nás výraznější, než je v Evropě obvyklé: podíl chudých dětí (s výjimkou např. Velké Británie) obvykle jen mírně převažuje podíl chudé populace, ve Skandinávii je dokonce mírně nižší; u nás je však podíl chudých dětí zejména v rodinách s více dětmi o dost vyšší. Chudoba domácností osamělých rodičů je vysoká v mnoha evropských zemích – nikde však není pětinasobně vyšší proti populaci jako celku tak, jako je tomu u nás.“*

3 PROBLÉMY XENOFOBIE

3.1 Historický vývoj a příčiny

Xenofobie je projev chování, který spočívá v nedůvěře, odporu a nepřátelství ke všemu cizímu. Vedle lidských jedinců je pozorována i u dalších živočichů. Je to forma strachu ze všeho neznámého, především z cizinců a všeho cizího (tedy z projevů odlišných kultur, zemí, náboženství, apod.), resp. všeho, co přichází z ciziny, případně co je (co pochází) mimo vlastní sociální útvar (skupinu, podnik, kmen, národ, stát apod.) Tento strach může přejít až v nenávist.

Slovo xenofobie pochází z řečtiny (ξενοφοβία) a skládá se ze dvou částí: xénos (ξένος) znamená cizí, přichozí, cizinec, ale také najatý, námezdný a fobos (φόβος) znamená strach, bázeň, úzkost. V překladu tedy xenofobie značí strach z cizinců spojený s pocitem ohrožení a nedůvěry, a je vždy součástí rasismu nebo je jeho východiskem, a že je většinou založena na umělé a nezdůvodněné představě, která má zveličené obavy z neexistujícího nebezpečí, jak u jednotlivců, tak u skupin lidí.

Xenofobní chování je založeno na rasových, etnických, kulturních a náboženských předsudcích. Do jisté míry může být xenofobie přirozeným projevem. Obavu z cizích můžeme u člověka pozorovat již na kojencích ve věku do tří měsíců. Už ve starém Řecku a Římu, sice bez jakýchkoliv znalostí pojmu rasa, byl „rasismus“ odůvodňován nerovnostmi a rozdíly v přírodě, když Řekové rozlišovali mezi civilizovanými národy a barbary, a měl ospravedlňovat jednání otrokářů a vládců, poskytoval právo k utlačování jedné nebo více skupin lidí jinou skupinou, kdekoli a kdykoli. Hlavní skupinou, která byla pronásledována celá staletí, se stali Židé. Fredrickson popisuje vznik nenávisti křesťanů, kteří označili všechny Židy za „kolektivně a dědičně zodpovědné, za nejhorší možný lidský zločin – bohovraždu“, až po masakry Židů během křížových výprav a jejich diskriminaci v pozdním středověku. Konverze Židů byla křesťanskou povinností a podmínkou pro spasení světa. Ve dvanáctém a třináctém století začali být evropští křesťané k Židům nepřátelštější a položili tak základy pozdějšímu rasismu. Když ale v polovině čtrnáctého století řádil v Evropě mor, byly tisíce Židů v zemích, odkud dosud

nebyli vyhnáni, zmasakrováni, jelikož panovalo všeobecné přesvědčení, že křesťané neumírají kvůli nemoci, ale protože Židé otrávil studny.

Po objevení Ameriky a Kanárských ostrovů, se zrodila dichotomie vnímání Indiánů. Na straně jedné jako šlechtných domorodců, které je možné civilizovat, a na straně druhé jako divokých zvířat, které lze v nejlepším případě násilím zkrotit a v nejhorším je nutné je vyhladit. Novodobý rasismus na evropském kontinentě měl svůj počátek zejména v teoriích a dílech francouzského hraběte J.A. Gobineaua. Gobineau měl řadu stoupců a pokračovatelů a to hlavně v Německu, kterým byl H. S. Chamberlain, který vytvořil teorii o nordické rase, která podle něho je jediná předurčena k vládě nad ostatními lidmi. Nordická čili germánská rasa je podle Chamberlaina nejdokonalejší. K šíření této rasistické teorie přispěla také roku 1933 i nacionálně fašistická vláda v Německu. Jednou z nejhrůznějších forem rasismu byla nepochybně nacistická antisemitská teorie o nadřazenosti „árijské rasy“, kterou prosazoval Adolf Hitler. Ta se stala záminkou pro genocidu ve druhé světové válce.

Rozdíl mezi xenofobií a rasismem lze obecně popsat tak, že xenofobie představuje reakci vůči cizincům (jakkoliv definovaným), zatímco rasismus je reakcí na rodovou skupinu (jakkoliv definovanou).

Pokud tedy mluvíme o prvotní příčině xenofobie jako takové, je sporné a dosud empiricky neověřené, zda je xenofobie plodem specifických heterostereotypů, nebo zda heterostereotypy jsou důsledkem xenofobie, i když pravděpodobnější se zdá být první možnost. Xenofobie je spojena se silným heterostereotypem (způsob posuzování jiných na základě tradice své etnické či národnostní menšiny či obecněji vlastní společenské skupiny) a tím i autostereotypem (způsob posuzování své vlastní etnické či národnostní menšiny). Z těchto zkrslení pohledu na realitu pak vychází konkrétní společenské předsudky, tedy zakořeněné, ale nespolehlivě zdůvodněné (či zcela neověřené) názory a postoje, většinou negativního rázu. Tato stanoviska si jedinec osvojuje vlivem prostředí či je přejímá od vnější autority. Člověk tedy může mít strach z cizinců, přistěhovalců nebo příslušníků jiné rasy či kultury, aniž by se někdy s někým takovým setkal. Tento strach pak obecněji pramení z nedostatku objektivních informací a z generalizovaných zpráv o všem, co je cizí a co nás zdánlivě ohrožuje.

V praxi je pak xenofobie často uměle živena a podporována různými ideologiemi a propagandistickými akcemi, případně z nich přímo vyrůstá, pokud není sama původcem.

3.2 Faktory posilující xenofobní jednání

V 90. 20. století letech proběhly sociologické výzkumy veřejného mínění obyvatel ČR zaměřené na postoje většinové společnosti vůči jiným národnostem. Negativní postoje byly zaznamenány u 85% populace. Patří sem i lidé středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaní, či lidé bez osobních negativních zkušeností s cizinci.

Pachateli rasového násilí bývají velmi často mladí lidé ve věku 16 až 20 let. Zejména se jedná o učně či středoškoláky, páchající tuto činnost spontánně, často pod vlivem alkoholu či jiných návykových látek. Tito jedinci s hnutím skinheads spíše sympatizují a jeho ideologii často znají jen okrajově (Leontiyeva, 2006). Projevy nenávisti vůči imigrantům, cizincům, menšinám a všemu novému a cizímu jsou vyvolávány nedostatkem tolerance a jsou také obrannou reakcí proti tomu, s čím se v procesu historických a politických změn dokázala většina vypořádat a smířit. Určitá část společnosti se však s daným stavem věcí smířit nedokáže a má snahu změnám odporovat. Hesla, myšlenky a jednání extremistických skupin a hnutí jsou namířeny proti demokracii. Často vyžadují vládu silné ruky v zájmu „práva“ a „pořádku“. Extremisté znají pouze svoji pravdu a jsou schopni k jejímu prosazení používat extrémních prostředků (násilí, porušování lidských práva apod.) V demokratické společnosti tak vyvolávají obrannou reakci.

Jako extrémistické projevy namířené proti cizincům, imigrantům, méně přizpůsobivým domácím etnikům apod. lze uvést: **provokativní nápisy** (např. na budovách ve formě graffiti); vydávání **časopisů, letáků a plakátů** s rasistickou či protietnickou tematikou.

Myšlenky xenofobie, rasismu, nacionalismu, nenávisti vůči etnickým menšinám a cizincům přicházejícím na Českém území, propagují především zastánci pravicově extremistických skupin.

3.3 Varianty soužití a vzájemných vztahů různých etik, kultur a národu

Problematika postojů k cizincům je spjata s migrací, jejíž intenzita v globalizovaném světě neustále narůstá. Migrace lidí s sebou přináší nejen setkávání lidí, jež mluví jinou řečí, ale také setkávání rozdílných kulturních zvyklostí, lidí, jež prošli jinou výchovou a jež mají na základě toho také rozdílné **hodnoty**. Obyvatelé hostitelských zemí se musejí vyrovnávat s odlišností nově příchozích a akceptovat jejich kulturu, náboženství a zvyky. Naopak imigranti se ocitají v novém, neznámém prostředí, ztrácejí sociální vazby na členy rodiny a přátele, kteří zůstali v zemi původu. V této situaci často dochází ke **střetu dvou odlišných kultur**, který může být doprovázen projevy **etnocentrismu**, předsudky či dokonce projevy **rasismu** a **xenofobie**. Multikulturalismus tvrdí, že lidé s různými kořeny mohou žít pospolu a učit se čtení obraznosti druhých. „*Multikulturalismus je možnost jak bez předsudků a zároveň bez iluzí sdílet komunikační prostor bez ohledu na lidskou příslušnost ke skupinám*“ (Dohnalová, 2012, s. 27). Tato příslušnost či rysy identity mohou být stanovovány na základě několika kritérií: rasy, jazyka, etnicity – rodu, věku, pohlaví, zdravotního stavu, handicapu, vyznání, vzdělání, sociální třídy a jiných rysů identity člověka, které lze kolektivně sdílet.

Důležitou součástí přípravy na život v multikulturní realitě je **výchova k toleranci** a k **respektování lidských práv**, příprava na sociální, ekonomické i politické aspekty integrace mezi lidmi s odlišným sociokulturním zázemím. **Interkulturní výchova** vystupuje do popředí v souvislosti s globalizací a současnou migrací obyvatelstva a s potřebou přípravy mladé generace na život v integrované multikulturní Evropě, tj. v prostředí, v němž se budou setkávat příslušníci různých národností, etnik, náboženství, jiného životního stylu, jiných životních hodnot.

4 DALŠÍ VYBRANÉ GLOBÁLNÍ PROBLÉMY LIDSTVA

4.1 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost je celosvětový problém, který je určen globálním obchodem, nadnárodními společnostmi, které nastavují tržní mechanismus s pracovním trhem. Míru nezaměstnanosti v daném regionu ovlivňuje také politická reprezentace, která určuje celkové společenské klima, hospodářskou situaci, rozvoj vzdělání a sociálních návyků od narození až k důchodovému věku, tak aby každá etapa v životě jedince měla uplatnění.

S pojmem nezaměstnanost je spjatý výraz **práce**. Práce je pojem, který budí v lidech úctu i posměch, vždy záleží na pohledu dané sociální skupiny. Práce může učit, bavit, být zajímavá nebo naopak, ale především je potřeba se na ni dívat jako na důležitý zdroj k uspokojování potřeb, které jsou nezbytné jak pro samotného jedince, který může s finančními přebytky za odvedenou práci seberealizovat své cíle a tužby, tak k chodu domácnosti a rodiny.

V mnoha případech má práce význam z hlediska **společenského postavení**, které umožňuje jedinci dále rozvíjet svojí **kariéru** prostřednictvím vzdělání a budovat svojí pozitivní image v sociální skupině, kde již působí nebo kam by se rád společensky posunul. Ztráta zaměstnání znamená pro jedince ztrátu nejen důležitého aspektu, který mu zaručoval pokrytí životně důležitých nákladů, ale může mít i vliv na to, jak vnímá jedinec sám sebe (jedinec začne o sobě pochybovat, vytváří si negativní pohled na skupinu, z které byl ztrátou zaměstnání vyloučen), což se následně ovlivní nejen život jednotlivce, ale i jeho blízkých (manželka, děti).

Nezaměstnanost může být příčinou vážných zdravotních a psychických poruch. Při dlouhodobé nezaměstnanosti mohou jedinci pozbývat pracovní, sociální a společenské návyky, které si kompenzují agresivní náladou, alkoholem, drogami a k získání finančních prostředků volí cestu porušování zákonů a kriminální činnost.

Druhy a vznik nezaměstnanosti

Nezaměstnanost

Celková nezaměstnanost v České republice v předchozích letech byla následující: v roce 2013 byla 7 %, v roce 2014 byla na hranici 6,1 %. V roce 2015 se nezaměstnanost pohybovala okolo 5,2 % a v roce 2016 okolo 5,5 %. V lednu 2017 se nezaměstnanost pohybovala okolo 5,1 %. Z dat míry nezaměstnanosti je patrné, že se ekonomice ČR od roku 2013 daří lépe, což se projevuje i na mírném poklesu nezaměstnanosti. ČR je součástí EU a tudíž nesmíme opomenout statistické údaje o nezaměstnanosti v EU. Dle Evropského statistického úřadu EUROSTAT činila sezóně očištěná míra nezaměstnanosti v EU 8,3% v listopadu loňského roku oproti 8,4% v říjnu 2016.

Definice nezaměstnanosti

Ve smyslu zákona FS č. 1/1991 Sb. o nezaměstnanosti se v ČR považuje za nezaměstnaného osoba, která se uchází o zaměstnání. Uchazeč o zaměstnání je občan který: není v pracovním anebo podobném vztahu, nevykonává samostatně výdělečnou činnost, ani se nepřipravuje soustavně na povolání, požádal osobně anebo písemně o zprostředkování vhodného zaměstnání u územního orgánu práce v místě svého trvalého bydliště.

V evidenci úřadu práce se potom jako nezaměstnané uvádí všechny osoby, které splňují výše uvedené předpoklady, přičemž se implicitně předpokládá, že jsou to všechno osoby, které mohou a chtějí pracovat, ale nenašly (samy nebo prostřednictvím úřadu práce) vhodné pracovní místo. V uvedeném implicitním předpokladu je však právě zdroj zkreslení úrovně registrované nezaměstnanosti, protože zahrnuje osoby, které ve skutečnosti mohou, ale nechtějí z různých důvodů pracovat, na druhé straně nezahrnuje osoby, které nepracují, protože nemohou najít pracovní místo, ale nepožádaly úřad práce o zprostředkování vhodného zaměstnání.

Míra nezaměstnanosti je ve **statistice úřadu práce ČR** vypočítaná jako poměr nezaměstnaných k disponibilním pracovním silám (zaměstnaní, včetně žen na MD a další mateřské dovolené, + nezaměstnaní). Hlavním generátorem určující nezaměstnanost je makroekonomická situace společnosti, která v daném regionu poukazuje jaká je třetí plocha (napětí) na trhu práce.

Druhy nezaměstnanosti

Nezaměstnanost můžeme rozdělit do čtyř skupin:

Frikční nezaměstnanost tvoří jedinci, kteří dobrovolně ukončili zaměstnání a vyhledávají novou pracovní příležitost, která jim lépe zajistí finanční podmínky, společenské postavení, nebo klidnější pracovní režim, ať ze zdravotních nebo psychických důvodů. Tato dobrovolná pracovní nezaměstnanost bývá krátkodobá, kdy jedinec má již sjednané podmínky nového zaměstnání. Tento aspekt svědčí o vyrovnané nabídce pracovních míst na trhu práce.

Sezónní nezaměstnanost je časově omezená, která je rozlišena druhem prací. Kratší časové úseky jsou v zemědělství, jsou většinou vázané na sklizeň zemědělských produktů a později zazimování polností. Další sezónní prací je stavebnictví, které na jaře nabírá širší rozmezí pracovních profesí, na které se dále váže rozvoj pohostinství, které může být sezónní v letním období (cestovní ruch). Protipól je zimní uplatnění v horských letoviscích. V kombinaci se sezónní prací vzniká sezónní nezaměstnanost, kdy pracovní síly kombinují časově omezenou práci a s útlumem v oboru, kdy se přihlašují na úřadech práce.

Strukturální nezaměstnanost nastává, tehdy kdy nabídka práce převyšuje poptávku v daném regionu. Tím dochází k útlumu v daném odvětví. Nezaměstnaní nacházejí uplatnění v jiných odvětvích, které nejsou v útlumu a mají nedostatek pracovních sil. Při strukturální nezaměstnanosti dochází i k odlivům zkušených odborníků v daném oboru. Při opětovném hospodářském vzestupu v daném oboru dochází k citelnému nedostatku kvalifikovaných osob, které bude následně třeba řešit novým zaškolením osob, což je časově zdlouhavé a finančně náročné.

Nezaměstnanost sociální a psychologický problém

Nezaměstnanost jako sociální problém lze členit do několika kategorií. Důležitými aspekty jsou **věk, pohlaví, vzdělání, zdraví** nebo **trvalé zdravotní postižení**. Každá vyspělá společnost přistupuje k začleňování jedinců podle úrovně společnosti. Sociální péče je fakultativní částí sociální ochrany. Je historicky nejstarší formou veřejné sociální solidarity, kterou lze vystopovat již v antické době v Aténách (Buchtová, 2002). Pro zdravotně postižené bývá rozhodující pro zrovnoprávnění osob se zdravotním postižením jejich sociální začlenění, tj. jejich zaměstnání nebo

srovnatelná výdělečná činnost. Možnost si na sebe vydělat dodává člověku se zdravotním postižením nejintenzivnější pocit a prožitek zrovnoprávnění se zdravými lidmi. Výzkumy v posledních 40 letech 20. století to mnohokrát prokázaly (Buchtová, 2002). Ukázalo se, že na stejné práci zdravotně postižení (kromě mentálních postižených) podávají lepší výkony než zdraví jedinci, protože si této příležitosti považují; jsou i spolehlivější.

Z této statistiky by mělo vyplývat, že zaměstnavatelé budou usilovat o efektivnější zaměstnávání postižených. V ČR je motivace nízká. U zaměstnavatelů s počtem zaměstnanců vyšším než 25 osob existuje sice zákonná povinnost zaměstnávat osoby se zdravotním postižením ve výši povinného podílu těchto osob na celkovém počtu zaměstnanců zaměstnavatele; to lze však označit spíše za motivaci negativní. Existuje tzv. náhradní plnění odebráním výrobků nebo služeb od zaměstnavatelů s více než 50% zaměstnanci, kteří jsou osobami se zdravotním postižením. Zaměstnavatelé raději zaplatí odvod do státního rozpočtu, popř. si zvolí náhradní plnění. Stárnoucí populace je další skupinou, která se stále rozšiřuje a vzniká zde sociální napětí mezi mladými a staršími skupinami. Mladší generace se domáhá, aby měla možnost většího růstu v hierarchii společnosti, starší zaměstnanci se brání, že mladší generace nemá dostatek zkušeností nezbytných pro vedoucí práci v daném oboru. Makroekonomové a politici dramaturgizují skutečnost, že přibývá nákladů na stárnoucí obyvatelstvo. Stárnutí společnosti není jen o růstu počtu starých ve společenských strukturách, ale především o změnách v životním cyklu.

S rostoucí sofistikací výrobních procesů, s jejich automatizací a robotizací se práce stává náročnější a prodlužuje se příprava na ni; ubývá pracovních míst pro nekvalifikované. Proces vzdělání proto trvá déle a první vstup do zaměstnání se odehrává ve vyšším věku než dříve. I životní start se tím oddaluje a první děti se rodí ženám ve vyšším věku. Stále více osob se dožívá stáří při plném zdraví a jsou schopny práce. Procesy stárnutí se zabývají lékaři (geriatrie), sociologové (sociální gerontologie), psychologové (gerontologie experimentální a klinická). Ekonomové se zabývají sociálními náklady, které tento proces ve společnosti vyvolává, statistici se věnují pojistné matematice, jež je nezbytná pro vývoj sociálního pojištění a manažer se s touto problematikou denně v praxi setkává.

Psychická problematika nezaměstnanosti

Nejvíce ovlivňuje psychiku nezaměstnaného **čas**. Nezaměstnanost dle doby trvání můžeme rozdělit na **krátkodobou** a **dlouhodobou**. Důležitými faktory, které ovlivňují tuto dobu jsou: dosažené vzdělání, sociální zázemí, kdy nejbližší osoby napomáhají zvládat tuto situaci a region (bydliště), ve kterém nezaměstnaná osoba žije (návaznost na propojení s okolními městy, možnosti rekvalifikace). Řada současných studií naznačuje, že nezaměstnanost má zásadní vliv na obecnou psychickou pohodu a může se stát i spouštěčem psychické poruchy. Obvykle mizí subjektivní pocit zdraví, přibývá depresivní symptomatologie a je zhoršena celková kvalita života.

Ačkoliv má však nezaměstnanost vliv na psychické zdraví, dosud nebylo zcela prokázáno, že je příčinou jeho zhoršení. Stejně tak se uvažuje o tom, že právě zhoršené psychické zdraví může mít za následek ztrátu zaměstnání. Obecně platí, že čím déle trvá nezaměstnanost, tím jsou v jejím důsledku také větší psychické změny. Svou situaci nezaměstnaný člověk prožívá především **emocionálně**. Citové reakce mají převážně negativní charakter, a jelikož je nezaměstnanost většinou vnímána jedincem jako ohrožení vlastní budoucnosti, může tak vyvolávat pocity úzkosti a psychického napětí. Úzkost bývá ovšem ve výzkumech mnohdy hůře postihnutelná a definovatelná, neboť se může skrývat za řadu fyzických symptomů, např. bolesti hlavy, vysoký krevní tlak a žaludeční vředy, ale také v problémech, jakými je spánek a jídlo. Mikšík (2001) popisuje úzkost jako určitou míru a kvalitu ve specifickém vztahu k anticipačnímu prožívání zátěže, tj. jako jednu ze specifických kvalit mobilizace psychiky, ve dvou rozdílných "signalizačních" funkcích. Jednak jako ukazatele stavu očekávání a s ním spjaté mobilizace a organizace obranných či adjustačních procesů a jednak jako symptomu destrukce těchto obranných a adjustačních procesů.

Podle výzkumu J. Čížkové a R. Vyslouzila (1994) se jedná u nezaměstnaných osob především o zvýšenou anxiету, jejímž důsledkem je možné blokování schopností sociální začlenění a nižší sebehodnocení vlastních výkonů v běžných činnostech. Aktuální úzkost se zvyšuje do 6 měsíců od ztráty zaměstnání a po 9. měsíci se vyrovnává. Toto zjištění lze interpretovat jako osobní vyrovnání s tíživou situací a následné přizpůsobení se této situaci. Absolutní četnosti upozorňují na zvyšování úzkosti s věkem, kde je vyšší výskyt u ženatých mužů, kde může hrát

svou roli pocit odpovědnosti za rodinu. Podle pohlaví jsou muži v situaci ztráty zaměstnání úzkostnější než ženy.

Odlišnou perspektivu představuje u nezaměstnaných osob postižení psychické labilitu. Řada studií, užívající sebeposuzovací metody indikují lehkou psychiatrickou morbiditu. Podle P. Eisenberga a P. F. Lazarsfelda (1938) nezaměstnanost také bezprostředně ovlivňuje především emocionální stabilitu, kdy se nezaměstnaný stává emočně labilnějším a zranitelnějším. Stejně tak výzkum J. Čížkové a R. Vysloužila (1994) vykazoval u 60 % jedinců výzkumného souboru zvýšenou nervovou labilitu, a to převážně u žen. Také ve výzkumu M. Jahodové (1982) byly ženy v dlouhodobé nezaměstnanosti emocionálně méně stabilní, a to zejména v důsledku sociální izolace. Podle autorů P. Eisenberga a P. F. Lazarsfelda (1938) je důvodem emocionální nestability především narušení časového modelu, neboť v době ztráty zaměstnání nabývá na významu právě smysluplná osobní aktivita ve volném čase. Čím smysluplněji může být volný čas strukturován a využíván, tím menší je během nezaměstnanosti psychická zátěž. M. Jahodová, P. F. Lazarsfeld a H. Zeisel (1971) se také domnívají, že jedinec, který během své nezaměstnanosti umí využít svůj čas smysluplnými aktivitami, bude vykazovat lepší duševní zdraví a subjektivní pocit pohody než ten, který má se smysluplnou náplní času problém.

P. Warr (1985) ve svém výzkumu shrnuje 11 oblastí, ve kterých bylo v důsledku nezaměstnanosti zhoršeno duševní zdraví.

1. Subjektivní pocit štěstí.
2. Současná životní spokojenost.
3. Celková nálada.
4. Prožitek subjektivní pohody.
5. Negativní nálada.
6. Prožitek vyčerpání a vypětí.
7. Negativní sebehodnocení.
8. Úzkostnost.
9. Depresivní nálada.
10. Pocit psychického stresu.
11. Diagnostika psychiatrického onemocnění (neurotická nebo psychotická porucha).

K sociálním opatřením v psychiatrii patří oblast sociální rehabilitace, např. rehabilitační přístupy typu pracovní terapie ve zdravotních zařízeních, zajištění práce v chráněných dílnách, případně i chráněné byty. Jsou to oblasti, které je nutno rozvíjet. K sociálním opatřením patří i psychologické poradenství, různé formy telefonické pomoci, linky důvěry, naděje a další formy.

Dalším důležitým sociologickým faktem je vnímání nezaměstnanosti z pohledu muže, nebo ženy. Počátky výzkumů o psychologických dopadech nezaměstnanosti se datují do 30. let století v souvislosti s velkou hospodářskou krizí. Průkopnickou byla v tomto ohledu etnografická studie rakouské vesnice Marienthal v níž v důsledku krachu místní přádelny lnu ztratila práci značná část dospělé populace a nezaměstnanost zasáhla celé rodiny. Výzkum v Marienthalu přišel na tehdejší dobu s průlomovým zjištěním, že důsledky nezaměstnanosti nelze omezit jen na finanční nedostatek a materiální strádání. Lidé v Marienthalu totiž nezačali omezovat jen činnosti, které vyžadovaly peníze, ale postupně se začaly rozpadat i jejich společenské vazby, jejich vztah k místnímu společenství a přestali například využívat i bezplatných služeb místní knihovny.

Asi nepřekvapí, že čeští nezaměstnaní muži i ženy se v průměru cítí výrazně méně šťastní a spokojení se životem než ekonomicky aktivní. Podobný obraz získáme, i pokud se podíváme na podíly velmi šťastných podle ekonomické aktivity – zatímco osm a více bodů na jedenáctibodové škále štěstí vybralo přibližně 40 procent pracujících mužů a žen, stejnou odpověď vybrala jen pětina nezaměstnaných mužů a desetina nezaměstnaných žen.

Většina prací ukazuje, že muži nezaměstnanost obvykle snáší hůře než ženy. Identita žen totiž bývá s placeným zaměstnáním spojena slaběji než identita mužů a v případě ztráty zaměstnání mohou začít hrát společensky přijímanou roli ženy v domácnosti. Naproti tomu sebepojetí mužů bývá mnohem silněji spojeno s rolí živitele a při ztrátě zaměstnání muži nemají, čím by ji mohli nahradit. Ženy navíc bývají pevněji usazeny v sociálních sítích a mívají více kontaktů s přáteli a příbuznými. V případě ztráty zaměstnání jim tak hrozí nižší riziko sociální izolace.

Vzdělání a rodina

Vzdělání

V současné populaci dlouhodobě nezaměstnaných jsou největší skupinou **nekvalifikovaní pracovníci** (asi třetina všech nezaměstnaných), jejichž část tvoří i absolventi základních škol. Jde zejména o **mladé lidi** obtížně vzdělavatelné, často s nevhodnými předpoklady a s malým zájmem o zaměstnání. Patří sem i lidé, kteří se podílejí na společensky nežádoucím **deviantním chování** (alkoholici, recidivisté, lidé propuštění z nápravných zařízení a další lidé sociálně nepřizpůsobiví).

Buchtová (2002) je charakterizuje jako převážně jedince se specifickými charakteristikami individuálního a rodinného života. Zvláštní náklonnosti a charakteristiky přispívají k jejich „vydělávání se“ ze společnosti a vedou k vytváření tzv. nové třídy deklasovaných (new-underclass), která žije jakoby „uvnitř systému podpor“ sociálního zabezpečení, v subkultuře trvalé závislosti na státu. Proces utváření této skupiny nezaměstnaných se specifickou kulturou - pasivitou, apatií a častým deviantním chováním.

Další velkou skupinou nezaměstnaných, které se dotýká vzdělanost, je **romské etnikum**. Vzhledem ke zvyšujícím se nárokům uplatnění pracovní síly na trhu práce, kde výraznou roli sehrává výše kvalifikace a rozsah a kvalita sociálních dovedností, romské etnikum stále obtížněji získává zaměstnání. Většina Romů totiž absolvuje pouze základní vzdělání a nezískává další kvalifikaci; značná část žáků v této populaci dokonce neukončí ani základní vzdělání. Romové byli zaměstnání v profesích, které vlivem ekonomické reformy procházejí výraznými změnami kvalifikačních požadavků. Romové žijí pod tlakem vlastních kulturních vzorců chování a hodnot i pod zvýšeným tlakem majoritní populace, která je zatím plně neintegrovala. Jejich šance společenského uplatnění je tedy minimální. Zvýšená koncentrace romských obyvatel ve vymezených oblastech vytváří lokality s vyhrocenými sociálními problémy, s vysokou kriminalitou a s rostoucí závislostí na prostředcích poskytovaných státní sociální sítí (Horký, 2008)..

Opakem bývá skupina **absolventů**, která dosáhne vzdělání na různém stupni odbornosti, ale nenachází uplatnění na trhu práce. Bývá to často zapříčiněno požadavkem praxe a zkušenosti v oboru, požadavkem dobré jazykové znalosti, nezbytností bývá i schopnost pracovat v týmovém kolektivu a nést odpovědnost za svoji

práci a rozhodnutí. V lednu 2018 byly míry nezaměstnanosti absolventů následující: (absolventů, kteří ukončili své studium v roce 2017).

- absolventi středního odborného vzdělání s výučním listem kategorie vzdělání H (tj. vyučení v oborech SOU) – 9 %,
- absolventi nižšího středního odborného vzdělání s výučním listem kategorie vzdělání E (tj. vyučení v učebních oborech odborných učilišť a učilišť) 16 %,
- absolventi středního odborného vzdělání s maturitou a odborným výcvikem 10,6 %,
- absolventi nástavbového vzdělání 10,6 %,
- absolventi středního odborného vzdělání s maturitní zkouškou 7,5 %,
- absolventi gymnaziálního vzdělání 3,1 %,
- ti však většinou pokračují ve studiu, absolventi vyššího odborného vzdělání (s výjimkou konzervatoří) 5,2 %.

Na pokles míry nezaměstnanosti absolventů středních a vyšších odborných škol má výrazný vliv **lepší se ekonomická situace** a podmínky na pracovním trhu, určitou roli zde hraje v pozitivním smyslu také **demografické stárnutí populace** a zavedení **státní maturitní zkoušky**. Studenti, kteří nebyli u maturitní zkoušky úspěšní, nedokončili studium, tudíž nemohli získat ani status absolventa. U starší generace, je třeba zmínit se o studiu z důvodů udržení zaměstnání, nebo z důvodu většího uplatnění na trhu práce. I v důchodovém věku je možné studovat a dále se rozvíjet jak sociálně, tak mentálně. Jako příklad uvedu studium na „Univerzitě třetího věku“.

Univerzita třetího věku (U3V) je specifickým programem CŽV zájmově orientovaným. Jedná se o soubor programů celoživotního vzdělávání zaměřených na vzdělávání osob v postproduktivním věku. Základním posláním U3V je otevření univerzitních zdrojů poznatků, vědomostí a dovedností osobám v seniorském věku a mezigenerační učení. Cílem těchto programů je tedy poskytnout seniorům možnost, aby se kvalifikovaně a na univerzitní úrovni mohli systematicky seznamovat s nejnovějšími poznatky v oblasti vědy, historie, politiky, kultury apod. Mimo toho plní U3V také výraznou **sociální funkci** a motivuje seniory k další aktivitě.

Rodina

Nezaměstnanost ovlivňuje chod **rodiny**. Nezaměstnanost může ovlivnit vnitřní soužití v rodině mimo jiné tím, že je narušeno její fungování i s pravidly domácnosti. Napětí v rodině může být stupňováno stresem způsobený nedostatkem finančního kapitálu potřebného k běžnému životu. V těchto vyhrocených podmínkách může dojít k napadení v rodině, která tento neutěšený stav nemusí vydržet a rozpadne se. Naopak blízké okolí může podpořit psychicky i finančně nezaměstnanou osobu, pro kterou se stává rodina a její podpora útočištěm v těžkých životních chvílích (Fischer, Škoda, 2009).

Nezaměstnaní, mají menší možnost jak ovlivňovat svůj život a dále ho rozvíjet. Dochází k útlumu osobních zájmů, nezaměstnaný se straní společnosti, ke které dříve inklinoval. Je nesporné, že rodina v šancích individua hraje podstatnou roli. Ovlivňuje jeho životní šance skrze podmínky, jež spoluvytvářejí jeho výkon ve škole, rozhodují o jeho úspěchu při zkouškách, a tím mu otevírají anebo zavírají bránu k vyššímu vzdělání a skrze ně k určitým povoláním a společenským postavením. Tyto podmínky jsou uloženy v **kulturním kapitálu rodiny**, ve vzdělání a kultivovanosti rodičů, který předávají skrze svou schopnost stimulovat a podporovat své dítě při vzdělávání a v rozvoji duševních dovedností. Jsou ale samozřejmě uloženy už v samém, **ekonomickém kapitálu**. Příkladem může být bohatá rodina, která koupí dítěti stimulující hračky, dopřeje mu zajímavé a obzor rozšiřující prázdniny (spojené s cestováním a kulturními i vzdělávacími aktivitami), poskytne mu kvalitnější stravu a dá mu lepší stravovací návyky (a tím i základ pro lepší zdraví), naučí ho rozmanité sporty atp. Roli však hraje rozdíl v **bydlení**, jaké si může rodina dovolit. Ve vyspělých a stabilizovaných společnostech znamená tento rozdíl nejenom to, že bohatší rodina může dopřát svému dítěti jeho vlastní dětský pokoj, pracovní stůl a klid k nerušené školní přípravě a k rozvíjení intelektuálních zájmů. Znamená i „lepší sousedství“ – a tedy více kamarádů podobně stimulovaných a zvýhodněných, lepší celkovou úroveň lokální školy a třídy, do které už od malička bude chodit.

Fischer, Škoda (2009) uvádí, že význam má tedy i **sociální kapitál rodiny**, tedy zdroje, které má rodina uloženy ve svých konexích a stycích, ve výhodných známostech a přátelích. Spolužáci z lepších rodin drží spolu už od základní školy a na univerzitě pak rozšiřují kruhy svých známých dál, aby vytvářeli sítě vzájemné celoživotní podpory.

4.2 Sociální deviace

Snaha lidí zajistit si důstojný život (dostatek potravin, bydlení, práce, odpovídající vzdělání pro sebe a děti apod.) působí významně na jejich psychiku. Současně vznikají mnohé problémy vzájemného sociálního soužití označované jako sociálně patologické jevy. Některé z těchto jevů společnost zatím více nebo méně toleruje (rozvody, požívání alkoholu, kouření, interrupce, prostituce apod.), jiné trestá nebo kriminalizuje (užívání drog, násilné činy, hospodářské přestupky atd.).

Termínem sociální deviace se podle Jandourka (2008, s. 57) označuje „*porušení, nebo podstatná odchylka od některé sociální normy, případně skupiny sociálních norem a porušení formálních očekávání případně neformálních požadavků kladených na lidské chování v dané společnosti*“. Sociální normou jsou myšlené náboženské a etické normy, normy vztahující se k určitým zvykům, obyčejům a rituálům ve společnosti. Sociální deviace (z Lat. Devatio = odchylka, úchylka) je Fisherem a Škodou (2009, s. 47) definována jako „*způsob jednání, které není konformní vůči společenské normě, jež je akceptována většinou populací*.“

Jak je uvedeno výše, za sociální deviaci je považováno narušení jakékoliv **sociální normy**. Znamená to nejen takové normy, jejichž porušení může být morálně nebo právním způsobem sankcionováno. Sociální deviaci tak nelze ztotožňovat např. s kriminalitou, ta je pouze jednou ze sociálně deviantních forem chování a ani s protisociálním chováním. Proto je sociologické pojetí deviace podstatně širší než pojetí právní či etické (Jandourek, 2008). V sociologii existují v zásadě dvě možnosti, jak chápat sociální deviace a deviantní jednání. Jednou možností je mluvit o deviantním jednání ve smyslu **sociálního jednání odchýlného od sociální normy**. V rámci tohoto přístupu se sociologové zabývají zejména tím, co je sociální norma, jak vzniká a jak se ve společnosti prosazuje. Tento přístup vychází z toho, že v každé společnosti platí určitý řád, který je souborem norem a pravidel jednání jejích členů. Dodržování tohoto řádu je společností odměňováno, porušování je trestáno. V každé společnosti, i v té, ve které je řád většinou společnosti považován za legitimní, se vyskytují jednotlivci nebo sociální skupiny, které řád nedodržují, respektive se od něj odchylují. Základní charakteristikou deviantního jednání je tedy odchýlení se od sociální normy jednání.

Druhou možností je mluvit o deviantním jednání ve smyslu sociálního jednání, které bylo **jako deviantní označeno**. V rámci tohoto přístupu se sociologové zabývají zejména procesem označování (tzv. labelling). Jako deviant je chápán ten, komu byla úspěšně přidělena **nálepka devianta**. Výzkum v rámci tohoto přístupu je postaven na analýze sociálních procesů, jimiž společnost definuje deviace, a na analýze reakcí individuí, která byla za deviantní označena. Klíčovým problémem je otázka normality. Co je normální a co je deviantní. Co jedna kultura považuje za normální, v jiné může být sankcionováno jako deviantní a patologické. Deviace není totiž nic jiného než chování odlišné od společensky přijatých norem. Jednání, které není konformní vůči některé normě či soustavě norem, kterou velké množství osob v dané komunitě nebo společnosti akceptuje. Pak jde o to, od jakých norem se chování odlišuje (od zvyků, obyčejů či od zákonných norem), do jaké míry (dnes a denně určité normy překračujeme - např. chodíme občas na červenou, jezdíme v tramvaji načerno), jaké jsou pak sankce (pozitivní, negativní, formální, neformální). To, co je pokládáno za normální (i míra tolerance), se mění společnost od společnosti, v různých společenských skupinách a také v čase.

Společenské postoje k jednotlivým deviacím nejsou jednoznačné. Zatímco veřejnost aktivně podporuje zásahy proti některým projevům deviantního chování např. vraždám, krádežím, vůči některým jiným deviantním způsobům chování zůstává značně shovívavá (např. k alkoholismu). Záleží na společenském klimatu, sociokulturních, politických, ekonomických podmínkách, dopadu a závažnosti dané deviace.

Mezi příčinné faktory vzniku a projevu sociální deviace patří:

- biologické faktory – genetické (chromozomální abnormality, endokrinní (hormony),
- fyziologické poruchy nebo vývojové vady,
- psychologické faktory – např. porucha socializace v raném dětství, porucha vztahu k rodičovským autoritám, citová deprivace dětí, existenční krize, ztráta smyslu života,
- sociální faktory – diferencovaná sociální struktura spojená se změnami norem,
- technologický pokrok a urbanizace,
- vliv sociální skupiny, která odměňuje za porušování norem a zákonů ,

- kulturní faktory – rozdílné chování v různých kulturách,
- neznalost a xenofobie.

Vybrané typy deviantního chování

- alkoholismus,
- patologické hráčství,
- prostituce,
- týrání, zneužívání a zanedbávání dětí,
- šikana a agresivita,
- bezdomovectví,
- sektářství,
- graffiti,
- podle Jandourka (2008) také: workoholismus, xenofobie, rasismus apod.
- Fischer a Škoda (2009) doplňují také kriminalitu: vraždy, zabití, organizovaný zločin, znásilnění, krádeže, vandalství atd.

Bylo by chybou vnímat deviaci ve zcela negativním světle. Lidé, kteří přicházejí s novými myšlenkami a objevy, se často setkávají s nedůvěrou těch, kdo se řídí všeobecně uznávanými pravidly. Mnohdy se však časem ukáže, že svou myšlenkou a invencí posunuli společnost o krok dopředu. Tomuto jevu říkáme **pozitivní deviace**, která sice je také odklonem od většinových norem, v konečném důsledku ale posunuje společnost vpřed. Lidé si často myslí, že o tom, kdo je deviantní, není těžké rozhodnout. Přece ti jedinci, kteří nedodržují pravidla, jimiž se řídí většina z nás zločinci, násilníci, narkomani nebo tuláci. Je to však složitější. Nikdo neporušuje všechna pravidla, ale nikdo také úplně všechna nedodržuje. Také se někdy ukazuje, že i zdánlivě nepochopitelné jednání některých lidí má racionální jádro a lze mu porozumět, známe-li jeho příčinu.

4.3 Ekologické problémy

Změny ve světovém hospodářství, které probíhají v poslední době, kladou na přírodu tak velké požadavky, že překračují její rozumnou využitelnost člověkem. Ne všechny ekologické problémy mohou být způsobeny výhradně člověkem. Globální problémy vznikají (s výjimkou přírodních katastrof) vědomým lidským přetvářením okolního prostředí. Vznikají následkem rozvoje společnosti a vytvářejí hrozbu celému lidstvu. Jejich kořeny (s výjimkou přírodních katastrof, protože ty jsou na Zemi přítomné téměř po celou dobu její existence) sahají hluboko do minulosti lidstva.

Ekologie nezahrnuje pouze životní prostředí, ale kvalitu a úroveň života. Největším ekologickým problémem je nejspíše morálka. Zejména antropogenní činnosti se v posledních letech začínaly projevovat celosvětové změny životního prostředí. Dotýkají se všech složek krajinné sféry. S růstem populace a rozšiřování její hospodářské činnosti se zvyšuje nebezpečí negativního působení člověka na přírodní a životní prostředí. Největším znečišťovatelem životního prostředí jsou velké a vyspělé státy. V bakalářské práci je vzhledem k rozsahu zmíněn jen zlomek problémů, se kterými se lidstvo potýká.

Tání ledovců

Ledovce vznikají sněžením. Ve vysokých polohách hor nebo v dlouhodobě chladných oblastech Země napadne taková vrstva sněhu, že se jeho spodní část za stálého střídání teplot a tlaku stlačí, sněhové vločky ztratí svou krystalickou podobu a vznikne nejprve ledovcový firn (velmi hrubozrnný sníh) a z něj pak ledovcový led. Jeho masa pro svou obrovskou hmotnost začne ve směru nejmenšího odporu silou gravitace stékat dolů. Ledovec se pohybuje rychlostí 20-300 m za rok.

Existují dva základní typy ledovců: a) pevninské (Grónský, Antarktický), b) horské (Hallstattský ledovec na Dachsteinu). Tání ledovců je globální ekologický problém, který souvisí s oteplováním Země, tedy zejména se zvýšením skleníkového efektu. Od roku 1960 ubylo 10% veškeré ledové pokrývky Země.

Vědci uvádějí dvě hlavní příčiny zrychleného tání ledovců. Rozlámaly se a odtály takzvané ledové jazyky, které bránily klouzání ledovcového štítu do moře. Druhou příčinou rychlého tání je skutečnost, že voda, která odtává na povrchu ledovců, si

vymílá cestičky a štěrby do nitra ledovců. Tím rozrušuje jejich měkký podklad a ledovce pak snadněji kloužou k moři.

Následkem tání ledu se zvyšuje hladina oceánů. Za posledních 100 let to činí téměř 25 cm a bude-li oteplování pokračovat současným tempem vzroste teplota na Zemi v průměru až o 4,5°C a zvýší se tím hladina světového oceánu až o 58 cm do konce 21. století. To bude znamenat rozsáhlé zaplavení obydlených oblastí (zaniknou státy jako Kiribati a další tichomořské ostrovy, zaplaveny budou velké oblasti Bangladéše, Nizozemí atd.). Situace je o to horší, že do nadmořské výšky 1m nad hladinou moře žije cca 25% populace. Možnost řešení je stejná jako u skleníkového efektu, tedy zejména v omezení emisí skleníkových plynů (provoz vozidel s účinnějším spalováním paliva, výroba energie z ekologických zdrojů, omezení kácení lesů).

Nakládání s odpady

Množství odpadů na Zemi stoupl mnohonásobně zejména po druhé světové válce. Začaly se ve zvýšené míře používat umělé hmoty a docházelo k důslednějšímu dodržování hygienických norem pomocí obalových technologií v potravinářství. V současné době nemají především rozvojové země vyřešenu otázku odpadů. Odpady zahrnují širokou škálu pevných, tekutých i plyných látek. Jejich likvidace je stále složitější, jelikož na výrobu předmětů denní spotřeby jsou využívány materiály s dlouhou dobou rozkladu a materiály, jejichž rozkladem mohou vznikat nebezpečné látky. Existuje však mnoho možností řešení. Jedním z nich je, že budeme všichni třídit odpad již v domácnostech. Omezíme množství obalů tam, kde je to možné. Dojde ke zvýšení sankcí za nelegální nakládání s odpady a budeme používat recyklovatelné materiály tam, kde je to možné.

Znehodnocování půdy

Půda patří k nejvýznamnějším zdrojům na Zemi. Je základním výrobním prostředkem zemědělství a lesnictví a má tedy hlavní úlohu ve výživě lidstva. Je nezbytná pro život většiny rostlinných druhů. Znehodnocování půdy má na svědomí především člověk. Ve 20. století se zmenšil půdní fond Země o cca 2 mld. hektarů úrodné půdy. Od roku 1960 zmizelo cca 40% úrodné půdy. Škodlivými zásahy člověka do půdy označujeme - změnu původní vegetace, odlesnění, spásání vegetace (zrychlená

vodní a větrná eroze). Vysazování monokultur – podpora podzolizace a jednostranného vyčerpání půdy, odvodňování, chemizace (hnojení, pesticidy), zhutňování půd těžkou technikou. Nežádoucí je i užití nevhodná agrotechniky (orba po svahu, špatné osevní postupy atd.)

Některé možnosti řešení:

- ve vyspělých zemích aplikace ekologického zemědělství
- zachování původních porostů a zabránění tak vodní a větrné erozi
- zvyšování půdního fondu rekultivací
- vyškolení odborníků na obdělávání půdy do rozvojových zemí

Změny klimatu

„Klima je dlouhodobý charakteristický režim počasí, podmíněný energetickou bilancí, cirkulací atmosféry, charakterem aktivního povrchu a v současnosti také člověkem“. Pro pochopení dnešního stavu klimatu a také toho, co se v budoucnosti s klimatem bude dít, se musíme nejprve podívat na to, co se dělo doposud. Teploměry a jiné měřící přístroje jsou záležitostí poměrně novodobou, takže pro měření teplot z minulých dob musíme najít jiné způsoby. Mezi některé takovéto metody patří například určení teploty z ledovcových vrtů. Teplota tu mnoha způsoby působila na led, který se na sebe vrstvil a pomocí koncentrací solí, kyselin, nánosu pylu a stop plynů můžeme dnes zjistit, jaké klima zde panovalo před mnoha lety. Podobnou metodou je odhad teploty studováním letokruhů stromů, protože u stromů se tvoří širší letokruhy za teplejšího počasí. Tato metoda je ale omezena pouze na pevninu, což znamená, že nepopisuje teplotu více než 70 % povrchu Země pokrytého oceány. Navíc je růst stromů vedle teploty závislý na množství jiných podmínek. Dále je to např. sledování korálových útesů, sedimentů v jezerech a oceánech, průzkumem vrtů a další (LOMBORG, 2006, s. 299).

Klima se měnilo v průběhu celé historie, ale ne nijak zvlášť výrazně. V době před nástupem fanerozoika, asi před 545 miliony let, se průměrná teplota postupně zvyšovala a po celé následující období se pohybovala ve velmi úzkém rozmezí. Ve srovnání s dnešními teplotami, byla tehdejší teplota poněkud vyšší, avšak nejvýše o 6-8 °C. Naopak v geologickém období pleistocénu, které začalo před 1,8 mil. lety, bylo po většinu času chladněji, protože se střídaly delší doby ledové s kratšími meziledovými

(glaciály a interglaciály). Předpokládá se, že hlavní příčinou těchto změn byly tzv. Milankovičovy cykly, neboli periodické změny parametrů zemské dráhy a rotace, které se projevují malými změnami velikosti sluneční energie dopadající na Zemi.

V současné době jsme svědky probíhající globální změny klimatu, která je považována za vůbec nejvážnější ohrožení životního prostředí v globálním měřítku. Podle IPCC Mezivládního panelu pro změnu klimatu je oteplování klimatického systému jednoznačné, což dokazuje zvýšení teploty vzduchu, rozsáhlé tání sněhu a ledu a zvyšující se hladina oceánů. Zvýšení teploty je celosvětové, největší ve vyšších zeměpisných šířkách severní polokoule, na pevninách vyšší než v oceánech. Hladina oceánu se zvyšuje rostoucí rychlostí, ubývá ledovců a sněhové pokrývky jak v obou polárních oblastech, tak na pevninách. Mění se také rozložení srážek, zvyšují se plochy zasažené suchem a byla také pozorována zvýšená aktivita tropických cyklonů v oblasti severního Atlantiku. Změnily se některé parametry pevninských i mořských ekosystémů, které jsou v souladu s celkovým oteplováním.

ZÁVĚR

Globální problémy jsou v posledních letech velmi diskutovanou problematikou a týkají se mnoha oblastí. Jejich systematickou klasifikaci nalezneme nejnověji v knize *Globální problémy světa v ekonomických souvislostech* od Foltýna a Jeníčka (2010). Klasifikace globálních problémů je zde rozdělena na tři oblasti. Problémy **intersociální**, **přírodně-sociální** a **antroposociální**. Další literatura *Globální problémy* (úvod do geoglobalistiky) od Kunce a Skokana (2000) také popisuje globální problémy týkající se biosféry, ekologické krize, problémů souvisejících s vodou, ale věnuje se také problému války, výživy, zaostalosti a dalším demografickým problémům. Jsou zde sice popsány některé globální problémy životního prostředí, ale autoři se věnují především globalizaci jako takové. Jejím pozitivům a negativům, ekonomickému a politickému rozměru a mezinárodním organizacím. S globalizací v geografii a příbuznými tématy se setkáváme v knize *Geographies of globalization* od Warwicka E. Murrayho (2005), který popisuje globalizaci napříč časem, prostorem, dále globalizaci v kultuře, politice, ekonomice, a také globalizaci v environmentální sféře. Dále se věnuje problému nakládání s odpady, energií a udržitelnému rozvoji. Podobná témata rozebírá i Seitz (2008) ve své knize *Global issues: an introduction*. Kromě environmentálních problémů, týkajících se vody, půdy a vzduchu, popisuje také energetické problémy, problémy světového hladu a potravinové produkce. Problém, který souvisí i s dalšími globálními změnami, je i nárůst světové populace.

Jednotlivé kapitoly textu bakalářské práce postupně odkryly původ globálních problémů. Po odeznění doby ledové (cca před 8-6 tis. let) začali lidé postupně přecházet od lovu zvěře a sběru plodin k jednoduchým formám zemědělství. Získání půdy pro zemědělství bylo spojeno s vypalováním lesů a zakládáním trvalých sídel. Další důležitý proces se datuje na přelomu 18. a 19. století. Mohutný rozvoj průmyslu spojený s výraznou těžbou surovin, zvýšenou urbanizací (stěhování lidí do měst z venkova, pracovní síla pro nově vznikající průmyslové podniky) a zvýšeným poškozováním životního prostředí. S průmyslovou revolucí souvisí i energetická krize v první polovině 20. století.

V rámci výše popsaných změn se autor snažil identifikovat dílčí konkrétní problémy, které mají vliv a současně významně ovlivňují výkon manažerské profese.

Jedná se v první řadě o demografické a společenské problémy a dále o globální problém vody. Můžeme diskutovat i o surovinovém a energetickém problému, který souvisí s problémem výživy a problémem zaostalosti. Rozšířené jsou i etnické a náboženské problémy a problémy války. Uvádí se nejrůznější jaderné havárie a přírodní katastrofy. Častými jsou zemětřesení, sopečné činnosti, tsunami, záplavy a tropické cyklony. Problémem zůstává i kácení lesu, snižování biodiverzity, skleníkový efekt a ozónová díra. Nebo tání ledovců, nakládání s odpady a přemnožení nejrůznějších škůdců.

Hlavním cílem bakalářské práce bylo na základě kritické analýzy výše zmíněných dat identifikovat hlavní důvody a důsledky populačních problémů současného světa, které silně ovlivňují profesní výkon manažera. Z uvedeného lze jasně identifikovat nejen nové obtíže a problémy se kterými se bude manažer stále častěji setkávat, ale především nutnost osvojení nových vědomostí a dovedností. Chce-li manažer obstát v ostré konkurenci národních a nadnárodních společností, bude muset v daleko větší míře respektovat jak individuální specifika kulturních zvláštností, být eticky i ekologicky odpovědným ve smyslu vztahu k životnímu prostředí, odolný vůči tlaku okolí a náročným životním situacím, to vše vyžaduje značnou přizpůsobivost a toleranci. Právě tyto dvě vlastnosti lze považovat za klíčové dovednosti současného 21. století.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- BUCHTOVÁ, Božena a kolektiv. *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 978-80-247-9006-8.
- BUCHTOVÁ, Božena, ŠMAJS, Josef, BOLELOUCKÝ, Zdeněk. *Nezaměstnanost*. Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-80-247-4282-3.
- DOHNALOVÁ, Eva. *Úvod do sociální práce s migranty: problematika migrace a integrace v ES/EU a České republice*. Olomouc: Caritas, 2012. ISBN 978-80-87623-02-2.
- FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.
- HAMPLOVÁ, Dana. *Životní spokojenost, štěstí a rodinný stav v 21 evropských zemích*. Sociologický časopis, 2006, Vol. 42, No.1.
- HORKÝ, Ondřej. Chudoba. In *Globální problémy a rozvojová spolupráce: témata, o která se lidé zajímají*. 2. aktualizované vydání. Praha: Člověk v tísní, o.p.s., 2008. ISBN 978-80-86961-55-2.
- JANDOUREK, Jan. *Průvodce sociologií*. Grada: Praha, 2008. ISBN 978-80-247-2397-6.
- KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7419-044-5.
- KOUKOLÍK, František: *Mozek a jeho duše*. Praha: Galén, 2008, ISBN 978-80-7262-314-3.
- KOUKOLÍK, František. *Češi: proč jsme kdo jsme a jak dál?*. Praha: Galén, c2015. ISBN 978-80-7492-129-2.
- LEONTIYEVA, Yana. *Menšinová problematika v ČR: komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů (Slováci, Ukrajinci, Vietnamci, Romové)*. AV ČR. Sociologický ústav, 2006. ISBN 978-80-7330-098-2.
- MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: SLON, 2002. ISBN 978-80-86429-05-9.
- MUNKOVÁ, Gabriela. *Sociální deviace: přehled sociologických teorií*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-398-8.

TOMEŠ, Igor. *Obory sociální politiky*. Praha: Portál, 2011. ISBN-978-80-7367-86.

URBAN, Lukáš a Josef DUBSKÝ. *Sociální deviace*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-133-5.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Nikola Mráček

Obor: Manažerská studia – řízení lidských zdrojů

Forma studia: Kombinovaná

Název práce: Populační problém a globální problémy světa v kontextu manažerské profese

Rok: 2018

Počet stran textu bez příloh: 38

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 14

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 0

Počet ostatních zdrojů: 0

Vedoucí práce: PhDr. Tereza Vacínová, Ph.D.